

restitutionem usque ad tempus quo non deprehendatur in crimine & diffametur, si aliter provideri non potest. (part. 2. summ. tit. 2. cap. 8.)

In eo casu licitum videtur ipsi permittere, ut paulatim & quasi frustatim, modo huic, modo illi restituat. Sed tunc severiore parcimoniâ uti debet, & refecare quidquid in famulis, in equis, in vestibus, in mensa superfluum est. Necessè est etiam suum statum, suaque bona sine ulla dissimulatione exponere prudentissimo animarum Rectori, ut judicet quid debitor statim, illâ famâ, restituere possit. Cavebit autem Rector ne hujusmodi debitores creditoribus satisfaciant ex fœnore è pecunia quam mutuam dedit percepto: tunc enim novum crimen committerent, nedum vetera expiant.

CAPUT II.

De Restitutione in specie.

TRIPPLICIS generis sunt bona, pro quibus injustè raptis fieri debet restitutio, scilicet bona corporis, famæ & fortunæ: de singulis seorsim differendum.

ARTICULUS I.

De Restitutione ob damnum bonis corporis illatum.

Hic inquirere solent Theologi quid restituendum sit 1°. propter homicidium & mutilationem; 2°. propter stuprum & adulterium.

PARAGRAPHUS I.

PARAGRAPHUS PRIMUS.

Quid restitui debeat propter homicidium & mutilationem.

Quæres 1°. quid restituere teneatur, qui alium injustè læsit vel occidit.

Resp. Tenetur solvere integros sumptus in curando vulnere factos, & compensare omne lucrum cessans, & damnum ex homicidio & mutilatione emergens, quia horum omnium efficax & iniqua fuit causa. Hæc restitutio locum habet, etiam cum reus aliquâ pœnâ civili multatus fuit: ista enim non refarcitur damnum alteri illatum. Verum quidem est nullo æquali pretio compensari posse injuriam morte vel mutilatione importatam; sed inde perperam cum quibusdam Theologis concluderetur restitutionem pecuniariam ab eo non deberi qui hominem interfecit vel mutilavit: *In quibus non potest recompensari æquivalens*, ait S. Thomas, *sufficit quod ibi recompensetur quod possibile est; ... puta cum aliquis alteri abstulit membram, debet eî recompensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.* (2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 1.)

Quapropter si læsus ex officio, industriâ, labore vel aliquo artificio quæstum faceret, teneretur mutilator restituere, pro ratione lucri quod prudentium hominum judicio percepturus erat læsus, spectatis omnibus circumstantiis. Lucrum enim cessans æstimari debet, in prædictis hominis occisi vel mutilati valetudine, robore, ætate, peritiâ, arte, iis tamen deductis quæ ipse consumpsisset; quæ enim consumpturus erat, non possunt bonis ad hæredes provenientius annumerari. Quod si homicida vel lædens moriatur antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere. Nam sicut in omnia defuncti bona & jura, ita & in omnes ejus obligationes succedunt.

Quæres 2º. an teneatur ad restitutionem qui; præter voluntatem, aliquem occidit vel lædit.

Resp. considerandum esse utrum illud malum ex casu fortuito contigerit; an verò sit actionis alicujus illicitæ vel imprudentis consecutarium. Exempli gratiâ, aliquis operam dans ludo, gallicè dicto *jeu de mail*, lædit hominem per locum huic ludo destinatum inconsultè transeuntem: ludens ad restituendum non tenetur, quia casus est fortuitus qui ipsi imputari non debet, cum ex ejus culpa non acciderit.

Si verò malum illud ex quadam actione illicita vel imprudente ortum habuit, quamvis præter agentis intentionem, ille profecto damnum inde consecutum rependere tepetur. Aliquis, v. g. prædicto ludo sese oblectans in via publica, hominem illac fortè transeuntem globo lusorio ferit & fauciat. Imprudens istud factum culpâ non vacat, siquidem hujusmodi ludus in viis publicis est prohibitus. Non dubitandum est igitur quin lusor ille debeat damnum compensare suâ temeritate illatum. Idem de iis sentiendum, qui vasa supra fenestras collocant, vel aliquid per eas in vicum (*rue*) dejiciunt, quamvis id civili disciplinâ (*la police*) prohibitum fuerit. Si vasa illa è fenestris in vicum delapsa, si res per eas in vicum dejectæ quempiam transeuntem occidant vel lædant, in restituendi obligationem statim incurritur. Eidem obnoxii sunt qui habent animalia vitiosa, boves cornu ferientes, equos calcitrosos, canes mordere solitos, nisi hæc animalia teneant inclusa, vel transeuntes, ut sibi caveant, præmonuerint. Ita Collator Parisiensis. (*Tom. 4. lib. 6. Confé. I. §. 5.*)

Quæres 3º. quibus restituere teneatur occisor vel mutilator.

Resp. restituendum esse patri, matri, liberis & uxori, quia ii omnes censentur una & eadem persona cum occiso vel læso: idcirco qui interfecit

aliquem, censetur læsisse ejus uxorem, liberos, patrem & matrem, & proindè his singulis damnum intulisse; quamobrem tenetur occisor 1º. uxori & liberis defuncti victum & vestitum pro eorum conditione subministrare; 2º. ipsius patrem & matrem alere, si dum viveret illorum filius, ab eo victum reciperent; 3º. curare ut filia dotem & filii statum obtineant, quales à patre suo probabiliter habuissent, si diutiùs vixisset.

Sed minimè tenetur, juxta communem sententiam, restituere aliis consanguineis, fratri, nepoti & aliis quos occisus sustentabat; quia iis solis debetur restitutio, quorum jus strictum violatum fuit: atqui fratres, nepotes & alii in bona defuncti jus strictum non habent, siquidem eos ab hæreditate potuit excludere.

Quæres 4º. utrum occisor teneatur solvere occisi debita, quæ ipse solvisset, si diutiùs vixisset.

Resp. Quidam Theologi sententiam affirmantem defendunt. Cum enim occisor, inquirunt, causa sit cur creditoribus non satisfaciat, tenetur damnum cujus autor est compensare. Negant autem alii plures, 1º. quia creditores sui debiti solutionem percipere non possunt nisi ex bonis sui debitoris. 2º. Quia detrimentum quod patiuntur, per accidens tantummodo sequitur ex debitoris sui morte. Ita Collator Andegavensis (*Confér. sur les contrats 2. tom. 2. pag. 157. Juenin, résol. des cas de Consc. tom. 4. traité 22. chap. 4. §. 6. demande 20.*)

Quæres 5º. utrum occisor à restitutione sit immunis, si occisus moriendo declaraverit ei se condonare.

Resp. eum non esse à restitutione immunem; præfatâ enim declaratione hoc unum significavit occisus, nimirum se nihil odii, nullumque vindictæ desiderium retinere erga interfectorem, quem fuerat dilectione prosequitur. Præterea in alicujus

occisione multiplex occurrit injuria, altera scilicet quæ fit occiso, & ab eo remitti potest; altera quæ ejus uxori & filiis infertur; hæc autem nonnisi ab uxore, filiis, &c. condonari potest, cum nequeat occisus cedere jus alterius.

IPARAGRAPHUS II.

Quid restituendum sit propter stuprum & adulterium.

Quæres 10. quid restituere teneatur stuprator virginis.

Resp. 1°. Qui sine vi, fraude, dolo, precibusve importunis, verum ex libero virginis consensu; turpem ejus corporis usum obrinuit, in foro conscientie nihil ei debet, quia scienti & sponte consentienti, suoque jure cedenti nulla fit injuria. Si tamen stuprator puellæ, crimen jactando ipsam diffamaverit, tenetur damnum inde proveniens compensare, cum injusta sit illius causa. Tunc debet eam vel ducere, si potest, vel quamdam pecuniæ summam illi dare, ut perinde ac antea nubere possit. Dixi autem, *in foro conscientie*; in foro enim externo cogitur corruptor vel puellam in uxorem accipere, vel injuriam ipsi illatam multâ pecuniariâ compensare, quia censetur eam seduxisse, nisi contrarium probaverit.

Resp. 2°. Qui violentiâ, fraude, vel importunis precibus adhibitis, virginem vitiauit, debet respondere quidquid damni in puellam aut parentes ejus inde consecutum est. Tenetur eam ita dotare, ut vel nubere, vel alium statum amplecti possit, perinde ac si injuriam de qua agitur non accepisset. Debet præterea victum ipsius conditioni parem subministrare, si post contractum Matrimonium, maritus, cognitâ turpitudine quam passa est, licet invita, ipsam deserat è domoque sua ejiciat. Cur enim tam durè cum ea maritus agat, stuprator causa est primaria.

Quæres 20. utrum qui sub ficta Matrimonii promissione puellam vitiauit, teneatur eam ducere.

Resp. Ad eam ducendam tenetur, seu verè, seu fictè promiserit. Ratio est quòd promissio vim suam non repetat ex interiori promittentis intentione, sed ex vulgari & obvia verborum quibus enuntiat, significatione: alioqui nihil tutum esset in humanâ societate; puellam igitur ducere tenetur stuprator, si id exterius promiserit, quamvis interiori non habuerit sese obligandi intentionem. Quod responsum maximè consentaneum est huic regulæ juris: *Fraus, dolus nemini debent patrocinari.*

Nonnulli tamen casus excipiuntur; 1°. si puella sese virginem, nobilem, divitem finxerit, cum talis non esset, quia tunc decipere, potius quàm decipi censetur; 2°. cum fictam esse promissionem apprehendere potuit, vel ex ambiguitate verborum, vel ex magna conditionum disparitate, ut si vir dives ac nobilis sit, puella autem vilis ac inops: tunc enim deceptionem sibi debet imputare; 3°. ubi deinceps cum alio peccat, siquidem eam ob causam dirimuntur etiam sponsalia; 4°. quando ex promisso Matrimonio prudenter timentur graves discordiæ inter familias, scandala, aliique id genus infelices exitus: tunc enim immeritò conquereretur, quòd Matrimonium non fieret, modò damnum aliunde compensetur; 5°. cum ex parte promittentis impedimentum est dirimens, ex quo Papa solvere non solet, v. g. si sacros Ordines susceperit.

Quæres 30. ad quid teneatur adulter.

Resp. 10. Si proles ex adulterio non fuerit consecuta, nullus est restitutioni locus, quia nullum fuit damnum, sed injuria duntaxat erga maritum; ipsi proinde non restituito debetur, sed honoraria tantum satisfactio quam adulter exhibebit, veniam petendo, suumque dolorem testando pro injuria à se illata, si tamen cognita fuerit.

Resp. 2°. Si proles ex adulterio nata fuerit, tenetur adulter 1°. alimenta subministrare proli ab anno tertio & deinceps, donec se ipsam alere possit; imò eam vel ab ipso partu nutrire debet in defectum matris, cujus est primo triennio spuriam prolem alere, ut in utroque jure statuitur; 2°. refarcire damnum quod maritus adulteræ, & legitimi hæredes patiuntur ex filii suppositi educatione & hæreditatis partitione, quia illius damni causa est.

Resp. 3°. Cùm dubitat adulter an proles sua sit, an mariti, eum à restitutione liberant nonnulli Theologi; sed probabilior est opposita sententia. Ab æquitate enim alienum videtur, ut maritus innocens totum subeat onus educandæ prolis, quæ fortè sua non est, dum adulter infamis ad ejusdem prolis quæ fortè sua est, victum nihil conferret.

Theologi qui aliter opinantur, objiciant 1°. illud juris effatum: *Pater est quem nuptiæ demonstrant*; sed immeritò proflus, ut ita exponit Autor supplementi Collationum Andegavensium: *Il faut bien distinguer l'état de l'enfant, d'avec le crime qu'on doute lui avoir donné naissance. Ces deux articles très-différens, doivent se décider par différens principes. Du côté de l'enfant, tout est favorable; les Loix assurent son état, qu'un simple doute ne peut lui faire perdre: mais la faveur de l'enfant ne réjaillit point sur l'adultere coupable. Les mêmes Loix qui assurent l'état du premier, n'en détestent pas moins le crime qui a pu lui donner naissance: s'il étoit dénoncé & prouvé, indépendamment de l'effet qu'il a pu avoir, il ne seroit pas moins rigoureusement puni. A plus forte raison dans ce qu'elles ont ordonné, elles ne donnent aucune atteinte aux règles de morale, par lesquelles on doit prononcer sur la restitution que ces règles prescrivent en cas semblable. Or, en cas de doute sur l'efficacité d'une action, en elle-même certainement injuste, c'est un principe général, qu'on est tenu de restituer, à proportion du fondement du doute qu'on en a (pag. 618 & 619.)*

Objiciunt 2°. istud alterum effatum: *In dubio melior est conditio possidentis*: adulter verò bona sua possidet, & aliandè dubitat utrum sua sit proles, an mariti.

Resp. eodem axiomate prorsùs everti adversariorum opinionem. Maritus enim adulteræ sua bona possidet; in dubio igitur an proles sit ipsius, æquum non est ut cum boni sui damno prolem dubiam alat, quasi certò foret sua. Præterè certum inconcussumque est principium, simplex dubium non esse titulum, qui à restitutione prorsùs eximat: quo pacto igitur privilegium illud obtinebit in casu proposito, ubi crimen est certum, manifesta injustitia, effectusque solus incertus? Tandem *quando constat*, inquit Habert, *crimen admissum fuisse sufficiens ad damnum inferendum, præsumptio est contra nocentem*: (part. 2. cap. 9. §. 2. quest. 4.) atqui in casu præsentis certum est adulterii crimen; nec minùs constat illud sufficere ad damnum marito inferendum; ergo *præsumptio* contra adulterum esse debet, quem proinde à restitutionis officio immunem facere non licet.

Quæres 4°. ad quid teneatur adulteria crimini consentiens, si iadè proles fuerit consecutâ.

Resp. Cùm per actionem injustam ad damnum non parùm contulerit, tenetur illud pro sua parte compensare. Id verò efficere potest, si bona propria habeat, ex iis plus relinquendo filiis legitimis, quàm spurio. Si propriis bonis careat, rem domesticam diligentius administrabit, de sumptibus quos in corporis sui cultum priùs impendere consueverat, refecabit quicquid pro sua conditione poterit.

Si verò mulier nequeat damnum illud refarcire, non idcirco tenetur crimen suum vel marito, vel filio spurio detegere. 1°. Quia hujusmodi cofessio multis obnoxia est periculis: uxorem enim exponeret gravi infamiae, maritique odio & vindictæ, imò & mortis discrimini. 2°. Quia parùm utilis est:

filius enim matri non credit; nullus quippè tenetur cujusquam, maximè verò turpitudinem suam allegantis, testimonio credere suum in detrimentum, juxta istam juris regulam: *Alleganti suam turpitudinem nulla debetur fides.*

ARTICULUS II.

De Restitutione famæ & honoris.

Fama est bona opinio de aliquo concepta; læditur imprimis per detractionem & calumniam. Detractio autem est occulta famæ alienæ læsio, vel imminutio: dixi *occulta*; in hoc enim differt à contumelia quæ alicujus honor apertè, eoque præsentè, violatur. Calumnia est falsi criminis aut vitii impositio: sub detractione, ut species sub genere, continetur.

Quæres 10. quot modis fieri possit detractio.

Resp. eam variis modis committi. Detractionis autem præcipuè rei sunt 10. qui commentitium crimen aut vitium proximo imponit: quia in re duplex occurrit flagitium, nempe mendacium & detractio, quod in confessione aperiendum est; 2º. qui occultum proximi peccatum sine causa legitimâ detegit; 3º. qui alicujus factum ex se honestum & bonum malam in partem apud alios interpretatur: maledicentissimi sunt hujusmodi homines, qui rem primo aspectu bonam detorqueunt in pravam intentionem, & temerè scrutantur intimos animi recessus, in quibus latere peccatum didicant, licèt in opere externo quod inspiciunt, nihil nisi laudabile appareat; qui ita agunt duplex committunt peccatum, nempe judicii temerarii & detractionis: utrumque in confessione declarandum est; 4º. qui alterius præclaram dotem vel actionem inficiatur: sic enim bonam opinionem de proximo

conceptam ex audientium animis revellit; 5º. qui alterius bonas dotes, vel rectè facta, verbis aut signis, quantum potest, extenuat, sicque proximi existimationem imminuit, si non ex omni parte labefaciat.

Quæres 20. quale peccatum sit detractio.

Resp. eam esse peccatum ex genere suo mortale; Nemo enim dignus est morte, nemo excluditur è Regno cœlorum, nisi propter peccatum mortale; atqui, teste Apostolo, *detractores ..... digni sunt morte*; (Rom. 1. v. 30 & 32.) *neque Regnum Dei possidebunt.* (1. Cor. 6. 10.) Dixi autem detractionem esse peccatum *ex genere suo mortale*: potest enim ob levitatem materiæ esse culpa venialis tantum. Gravior autem est detractio per libellum famosum commissa, quàm ea quæ fit vivâ voce; tum quia latius disseminatur ad plures, quæ permanat, tum quia vix aboleri potest.

Quæres 30. quandonam gravis sit detractionis materia.

Resp. generatim eam gravem esse, quotiès aliquid temerè revelatur, undè plurimum detrimenti patiatur proximi fama. Hinc 10. peccata etiam venialia gravem efficere possunt detractionis materiam, si nimirum spectetur conditio personæ, quæ v. g. ecclesiasticâ dignitate fulgeat: peccata enim quæ levia dicuntur, & quæ mediocris vel infimæ fortis homines non dedecorant, magnam iis infamiam aspergunt, qui ex statu, munere, officio debent ceteris virtute præstare. 20. Mortaliter peccaret qui de proximo ea narraret quæ, licèt nullam ex parte ipsius culpam arguant, gravem nihilominus infamiam asferre solent: ut si de aliquo dixeris eum esse spurium, vel ipsius patrem suspensum, aut triremibus damnatum fuisse. 30. Gravis detractionis rei sunt qui, licèt generalibus & ambiguis verbis utantur, grandis tamen cujuspiam

criminis suspensionem in audientium animis excitant, ideoque famæ proximi plurimum nocent; ut si diceret te posse alicui quadam exprobrare, quibus pudore suffunderetur, vel de eo nonnulla revelaturum esse, nisi æternum de iis silentium caritas tibi imperaret.

Quæres 4°. quanam causæ detrahentem à peccato excusent.

Resp. duas esse: prima est justitia, quando scilicet aliquis ex officio suo tenetur crimen ab alio perpetratum manifestare: secunda est caritas, cum aliquis non potest aliter damnum impedire, sibi vel proximo imminens. Hinc à peccato liberi sunt 1°. qui ex caritate sibi debita, injuriam sibi occultè illatam, alteri eo animo revelat, ut consilium vel auxilium petat, ad damnum præcavendum aut resarciendum; 2°. qui caritate ductus Superiores aut patresfamilias monet de subditorum, filiorum vel famulorum vitiis, ut eos reprehendant & coërceant; 3°. qui Medici, Advocati, Confessarii inscitiam detegit: illud enim Reipublicæ interest; item qui candidati ad officium aliquod aut beneficium promovendi pravitatem declarat; 4°. qui juvenes admonet de vitiis quorundam sociorum, ut periculofam horum societatem fugiant. In his tamen omnibus, ut christianè te geras, cave ne crimen plus aut pluribus detegatur, quàm necesse sit ad malum depellendum.

Quæres 5°. quis ad famæ restitutionem teneatur.

Resp. obligationem hanc ad illos omnes spectare, qui proximi famam violarunt, vel ad eam violandam contulerunt. Hujusmodi sunt 1°. qui detrahentem ita pronis auribus audiunt, ut eum excitent, significando se ex ejus sermone quamdam capere delectationem; 2°. qui detrahenti non obfistunt, quævis ex officio illum impedire teneantur, quales sunt Superior, patresfamilias, &c.

tunc enim fiunt detractionis participes. Quod si resistere apertè non possis, vel discedendum est, vel alibi transferendus sermo, vel corrugata fronte & tristi vultus specie indicandum, te ab audienda detractione abhorre, juxta illud Proverbiorum: *Ventus aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.* (cap. 25. v. 23.)

Quæres 6°. quid restituere teneatur detractor.

Resp. A detractore 1°. restituenda est fama injustè ablata; tum apud eos quibus occultum proximi crimen revelavit; tum apud eos quibus à primis audientibus pervulgatum fuit: id enim sibi imputare debet, cum facilè potuerit prævidere detractionem esse pervagaturam. 2°. Resarciendum est quidquid damni ex detractione fluxerit: sic qui detrahendo impedivit ne bonum quidpiam alter consequeretur, debet hanc boni privationem compensare, cum illius autor fuerit; pariter qui alterum infamando, causa fuit cur bonum à se comparatum amiserit, tenetur totum illud damnum reparare.

Quæres 7°. quomodo fama sit restituenda.

Resp. Vel detractor falsum crimen alteri imposuit, vel crimen verum, sed occultum propalavit. Si primum, debet calumniator verba sua retractare apud eos qui illum audierunt, & si fides ipsi non habeatur, suam retractationem testibus, imò ubi necesse est, juramento confirmare: postulat enim æquitas ut quæ possumus viâ bonum injustè ablatum restituamus.

Si secundum; id est, si detractor verum, sed occultum crimen manifestaverit, non debet quidem priora verba revocare: nunquam enim mentiri licet; sed aliâ ratione ablatam proximo famam restituet, quod variis modis fieri potest: 1°. iis qui detractionem audierunt declarando se perperam & contra jus, hoc vel illud crimen proximo im-

putasse, idque factum ex iræ, vindictæ, odii alteriusve cupiditatis motu. In his autem loquendi modis nihil prorsus est mendacii: verum est enim detractorem perperam & immeritò proximi crimen revelasse, dum erat occultum; verum est eum contra justitiam peccasse, siquidem hæc vetat ne alicujus culpam alius incognitam evulgemus; verum est denique eum ex alicujus cupiditatis impulsu egisse: nemo quippè, nisi tacità quâdam animi cupiditate incitatus, v. g. invidiâ, superbiâ, odio, de proximo detrahit.

2°. Violatam proximi famam restituere poterit detractor, si eum sapè laudet cui infamiam intulit, si honorificè de eo loquatur, quotiès sese dabit occasio: hoc enim modo sensim illius famam tantùm illustrabit, quantum ex altera parte obscuraverat.

3°. Potest detractor vel per se, vel per alios, ab eo cujus famam læsit petere & obtinere, ut reparandæ injuriæ obligationem ipsi remittat & condonet; idque præferim locum habeat, cum judicat maledicus se, quidquid præstiterit, nunquam assecuturum ut quam proximo rapuit famam, restituat.

Quæres 8°. quænam causæ à restituendæ famæ obligatione excusent.

Resp. Prima causa est condonatio infamati, qui jure suo cedere potest, modò tamen ejus fama non sit ei necessaria ad munus suum dignè utiliterque obeundum, nec infamia redundet in alios; tunc enim invalida esset condonatio. *Nostri arbitrii est*, inquit S. Thomas, *detrimentum famæ nostræ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum.* (2. 2. q. 73. art. 4. ad 1.) Sic, v. g. non potest Pastor calumniam sibi impactam condonare, si inde ministerium suum fieret gregi suo inutile; vel multò minus utile. Pariter famæ sibi restituendæ obligationem remittere nequit Religiosus, cum ipsius

infamia in Ordinis sui probum & dedecus vertetur; ratio est, quia potest quidem aliquis jure suo cedere, sed aliorum jus remittere nec valet, nec debet.

Secunda causa est inutilitas, ut 1°. si crimen occultum quod aliquibus revelatum fuit, aliâ viâ in publicam lucem evolaverit; 2°. cum nulla infamia detractionem fuit consecuta; sive quia jam noverant audientes quod narravit detractor; sive quia ipsius verbis nullam fidem adhibuerunt; 3°. si fama aliundè fuerit reparata, ut quando per sententiam Judicis innocens declaratus est, qui infamia fuerat aspersus; 4°. ubi detractio in oblivionem penitus abiit. In iis casibus restituendæ famæ obligationem tollit inutilitas.

ARTICULUS III.

De Restitutione ob damnum bonis fortunæ illatum.

Proximo in bonis fortunæ damnum insertur per furtum & rapinam. Furtum autem definitur: *Occulta rei alienæ ablatio, domino rationabiliter invito.* Dicitur 1°. *occulta ablatio*, id est, quæ fit, domino nesciente, sic enim furtum distinguitur à rapina; 2°. *rei alienæ*, quo nomine intelligitur quidquid alterius juri subjacet, sive sit illius dominus, sive non; 3°. *invito rationabiliter domino*, quia furtum non committit qui domino citra rationem invito rem aliquam auferit. Idcirco qui in extrema necessitate rem alienam clam occupat, quæ profusus indiget ad vitam servandam, nec potest aliter eam sibi comparare, furti non est reus. In eo quippè casu dominus non potest meritò conquiri, quòd sua res sibi auferatur.

Quamvis autem, spectato jure naturali, id liceat, non tamen sine maximo periculo fieri

posset in presenti societatis civilis statu. Si quis enim in facto deprehensus fuisset, capite damnaretur. En exemplum quod narratur in Dictionario Jurisprudentiæ: *Dans la famine de 1709, entre plusieurs jugemens semblables, il y en a un de Mâcon, par lequel de pauvres paysans qui, pour échapper à la mort, avoient volé quelques coupes de bled, entassées par un monopoleur, furent condamnés à être pendus.* (Diction. de Jurisp. art. affamer, n. 4.)

Quando res aliena est sacra, vel in loco sacro, furtum dicitur *sacrilegium*; si pecora sint, vocatur *abigeatus*, quia cum aliquis animalia furatur, ea præ se abigit; ubi res ad fiscum vel ærarium publicum pertinet, tunc furtum appellatur *peculatus*: quod furtum Publicani variis committunt modis, dum alii quidquid receperunt suis in libris non consignant; alii plus exigunt, quam à Principe constitutum sit; alii pecuniæ jam receptæ solutionem differunt, eamque interim mutuam dant in usuram.

Rapina est violenta rei alienæ usurpatio, seu domino presente & invito, facta. A simplici furto specie differit. Furtum enim proximo non infert injuriam, nisi in suis bonis; rapina vero insuper adjunctam habet specialem injuriam, ipsimet proximi personæ factam, è cujus scilicet manibus sua res violenter extorquetur; cum igitur hæc circumstantia peccati speciem mutet, in confessione aperienda est. Rapinæ reus est quisquis per vim vel incussum metum alteri damnum infert.

Quæres 1º. quodnam peccatum sint furtum & rapina.

Resp. peccatum esse ex genere suo mortale; siquidem furtum & rapina è Regno cœlorum excludant, sic testante Apostolo: *Nolite errare, ... neque fures, ... neque rapaces Regnum Dei possidebunt.* (1. Cor. 6. v. 9. 10.) *Omnis fur ..... judi-*

cabitur, id est, condemnabitur. (Zach. 5. 3.) Furtum tamen potest esse veniale tantum ob levitatem materiæ. Quandoam autem in furto res levis aut gravis censenda sit, incertum est, nec statui potest regula generalis. Gravitas furti prudenter æstimanda est, non tantum ex quantitate rei ablata, sed etiam ex circumstantiis. Furtum enim rei levis potest esse mortale, 1º. ratione damni quod inde emergit, ut si artificii instrumentum auferas, cujus defectu per dies multos operas suas perdere cogatur; 2º. ratione intentionis, ut quando exiguum aliquid surripiendo, animum habuisti plura furandi, si potuisses; quæ de re interrogandi sunt poenitentes in confessione.

Quæres 2º. an mortaliter peccet qui minima furtiva successive adversus eundem committit.

Resp. eum mortaliter peccare, si ab initio animum habuerit magnam colligendi summam, quia intentio graviter nocendi proximo, grave est peccatum. Idcirco tam venditores quam emptores qui vel stateris, vel mensuris, vel ponderibus dolose utendo, modica furantur cum animo continuandi, statim à prima vice in peccatum mortale incurrunt. Lethaliter etiam peccat qui, licet ab initio intentionem non habuerit summam notabilem colligendi, ad eam tamen repetitis vicibus pervenit; quia tunc bonum alienum in magna quantitate retinet injuste. Quamvis enim pars ultima in se levis sit, cum præcedentibus tamen moraliter juncta, materiam gravem efficit. Hinc ab Innocentio XI damnata est an. 1679 ista propositio: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furtiva, quantumcumque sit magna summa totalis.* Eadem propositio deinde à Clero Gallicano proscripta fuit an. 1700 tanquam *falsa, pernicioza, & furta etiam gravia approbans.* (Mém. du Clergé, tom. 1. pag. 726.)

Unde sequitur peccati mortalis reos esse famulos

& ancillas, qui per multiplex furtum leve, notabilem rei alienæ quantitatem subripuerunt; item liberos qui parentibus quidpiam modicum iteratis vicibus suffurantur.

Quæres 3°. utrum peccet mortaliter qui pluribus modica subripiat, quæ simul juncta gravem summam constituunt.

Resp. Qui modica multis furatur, quamvis singulis notabile damnum non inferat, mortaliter peccat; alioqui venditores fallacibus mensuris & ponderibus utendo, possent citra peccatum mortale ditescere ex minutulis hujusmodi furtis: atqui contrarium testatur Scriptura his verbis: *Non habebis in sacco diversa pondera, majus & minus... abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc.* (Deut. 25. v. 13 & 16.) Præterea qui multis seorsim levia quædam surripit, ex quibus junctis coalescit summa notabilis, is certè voluntatem habet grandem rei alienæ copiam possidendi: atqui hujusmodi voluntas non potest esse sine peccato mortali; ergo, &c. Denique ex opposita sententia sequeretur hominem qui ingentem frumenti copiam, trecentas v. g. mensuras furaretur, non esse mortaliter peccaturum, si quantitatem hanc deciperet ex frumenti acervo, qui ad omnes magnæ alicujus urbis cives divites æqualiter pertineret; horum quippè nullus seorsim sumptus grave damnum ex hoc furto pateretur: atqui tamen absurdum est hujusmodi furem mortaliter non peccare.

Quæres 4°. an filii familias qui parentum bona subripiunt, peccent & restituere teneantur.

Resp. eos mortaliter peccare, si quid notabile furentur, quia rerum paternarum non sunt domini. Quinimò filii qui contra parentem voluntatem, pecuniam ad honestos usus datam expendunt in res vanas aut turpes, verum committunt furtum:

in hanc enim pecuniam id tantum juris habent, quod à parentibus concessum fuit: ii autem nolere ut filii sui acceptam ab iis pecuniam in pravos usus conferrent. Hinc colliges teneri filios familias parentibus ablata restituere, quando possunt, si nimirum habeant *castrensia*, aut *quasi castrensia*. Si verò reddere nequeant, debent post mortem parentum in hæreditatis cum fratribus partitione, suam in sortem computare quod surripuerunt, nisi debitum illud pater condonavert.

Ubi tamen non agitur de summa notabili, & parentes commodè vivunt; si de liberorum dissipatione certiores facti, eorum debita solverunt, nullà ipsis obligatione imposità, hæc solutio videtur condonationis (*remise*) vicem gerere. Si verò grandis fuerit pecuniæ summa, & parentes mediocri fortunâ utantur, filiorumque creditoribus non satisfecerint, nisi honoris servandi gratiâ, vel ut quibusdam incommodis occurreretur; tunc filii decoctores tenerentur damnum suis fratribus & sororibus illatum compensare.

Quæres 5°. quandonam uxor & maritus erga se invicem furti sint rei, & restituere teneantur.

Nota 1°. Triplicis generis sunt uxoris bona, scilicet *paraphernalia* quæ præter dotem attulit, vel acquisivit donatione, legato vel alio modo sine mariti opera; *dotalia* quæ marito tradidit ad sustentanda Matrimonii onera; *communia* quæ per tempus Matrimonii ex communi labore & industria provenerunt.

Nota 2°. uxor ex jure communi 1°. in bona *paraphernalia* plenum habet dominium, eorum scilicet tum proprietatem, tum usumfructum; 2°. in *dotalia* non retinet nisi dominium directum, id est, solam eorundem proprietatem; penes verò maritum est illorum administratio & ususfructus; 3°. uxori etiam competit proprietas bonorum *communium*, quoad mediam partem; horum autem

administratio & ususfructus pertinent ad maritum. His præmissis.

Resp. 1°. Uxor peccaret contra justitiam & teneretur restituere viro, vel ipsius hæredibus, si quid de bonis dotalibus vel communibus subtraheret, invito rationabiliter marito: tunc enim violaret jus illius, siquidem solus habet hujusmodi honorum administrationem. Ex iis tamen potest uxor absque furto aliquid occultè sumere, 1°. ad faciendas eleemosynas suæ conditioni convenientes; 2°. ad suum suæque familiæ victum & cultum, si utrumque recuset maritus; 3°. ad depellendum grave aliquod damnum à marito; 4°. ad impediendum grande familiæ detrimentum, v. g. si maritus bona familiæ dilapidet in ludos, comestationes, aliave similia; 5°. ad subveniendum matri, patri, vel proli ex alio Matrimonio susceptæ, quando graviter indigent: tenetur tamen uxor ea quæ sic dedit, in partem suam referre, quando ad partitionem cum hæredibus viri deveniendum erit. Ratio horum omnium est, quod maritus consentire censetur, vel saltem non sit rationabiliter invitus.

Resp. 2°. Maritus violatæ justitiæ reus est, teneturque restituere uxori, vel ejus hæredibus 1°. cum bona *paraphernalia* surripuit, siquidem in ea plenum dominium uxor habet; 2°. si uxoris dotem, eâ invitâ, dissipet, quia pendens ipsam est dotis proprietas; 3°. quando notabilem honorum communium partem, uxore rationabiliter invitâ, absument. Licet enim honorum communium administrationem habeat maritus, horum tamen quoad mediâ partem proprietas, ad uxorem jure communi pertinet.

Quæres 6°. an possit aliquis uti occultâ compensatione quâ, cum rem suam recuperare non valet, aliâ æqualem debitori suo clam auferat.

Resp. 1°. Non licet operariis vel famulis aliquid

tollere, sub eo prætextu quod stipendium justè minus recipiant; tùm quia damnata est ab Innocentio XI. an. 1679, & Comitibus Cleri Gallicani an 1700 ista propositio: *Famuli & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.* (*Mém. du Clerg. tom. 1. pag. 726.*) Tùm quia debitum cujus compensationem quærunt hujusmodi homines, non est certum; cur enim ipsis, potius quàm dominis suis fides adhiberetur? tùm quia de stipendio sibi dando cum heris suis conventum fuit, ideòque pacto stare debent, juxta illud Matthæi: *Non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?* (*Cap. 20. 13.*) tùm quia opposita sententia innumeris furtis aditum aperit; vix enim unquam famuli mercede sibi constitutâ contenti sunt.

Resp. 2°. Licitam esse, positis nonnullis conditionibus, compensationem occultam. Prima est, ut certum & liquidum sit debitum, quia in dubio melior est conditio possidentis. Secunda, ut rem tibi certò debitam non possis per auctoritatem publicam obtinere; alioquin ad eam recurrendum esset, quia non licet ordinem justè constitutum prætermittere. *Qui furtim accipit rem suam apud alium injustè detentam, inquit S. Thomas, peccat quidem, non quia gravat eum qui detinet, (& ideò non tenetur ad restituendum) sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei judicium, juris ordine prætermisso.* (*2. 2. quæst. 66. art. 5. ad 3.*) Tertia, ut debitor aut illius hæredes iterùm solvendi periculo non exponantur. Quapropter curandum est ut prudenter debitorem admoneas nihil tibi ab eo deberi. Quarta, ut absit omne scandali periculum; sæpè enim contingit eum qui tollit etiam quod suum est, vel sibi vel alteri furis notam & labem accersere. Quinta, ut rem quam occultè accipis, sit tui debitoris: quare non licet surripere rem alienam apud eum exist-

tentem, illi, v. g. commodatam vel fidei suæ commissam.

Positis iis conditionibus, licita est occulta compensatio: per eam quippè non violatur Justitiâ commutativa; qui enim compensatione utitur, id solum accipit quod strictè suum est; nec etiam læditur justitiâ legalis; nam supponimus ad judicis auctoritatem recurri non posse. Cùm autem rarissimè in compensationem coëant præfata conditiones, sine quibus junctis illicita est, eam nunquam suadebit Confessarius: vix enim unquam abest periculum scandali & infamiæ: ad restitutionem tamen non coget penitentes qui compensationem adhibuerint, si requisitis conditionibus munita fuerit; sed eos admonebit periculi cui sese temerè objecerint.

DISSERTATIO IV.

De Contractibus.

DISSERTATIONEM hanc duas in sectiones partimur. In prima, de contractibus in genere; in secunda, de variis seorsim contractibus disputabimus.

SECTIO I.

De Contractibus in genere.

Quidquid ad contractum genericè sumptum pertinet, tribus complectemur capitibus: in primo exponemus quæ natura, quæ divisiones contractus

præcipuæ sint, & quinam contrahere valeant; in secundo, quis consensus ad validè contrahendum sit necessarius; in tercio, qualem & quandonam obligationem pariat contractus.

CAPUT PRIMUM.

De natura præcipuisque contractus divisionibus, & de iis qui possunt validè contrahere.

QUÆRES 1º. quænam sint contractus definitio & divisiones.

Resp. Contractus definiri potest: *Actus externus inter duos aut plures, mutuo consensu ex utraque, vel saltem ex alterutra parte obligationem pariens.* Dicitur autem, *ex utraque, vel saltem ex alterutra parte*, quia contractus dividitur 1º. in *perfectum & imperfectum.* *Perfectus* ille est qui ex utraque parte obligationem inducit, ut venditio; *imperfectus* is dicitur qui alterutri tantùm contrahenti obligationem imponit, quales sunt promissio, donatio.

Dividitur 2º. in *explicitum* seu *formalem*, & *implicitum* seu *virtualem.* *Explicitus* ille est quo duo vel plures aliquid expressè paciscuntur. *Implicitus* autem is vocatur qui fit tacitâ partium conventionem. Sic Judex, Medicus, Tutor, quando hæc munia suscipiunt, eo ipso implicitè spondent se operam omnem & curam præstituros, quam adhibere solent ejusdem conditionis homines, erga eos in quorum gratiam hæc officia exercent; isti vicissim tacitè sese obligare censentur ad tribuendam legitimam mercedem. Iste conventiones tacitæ dicuntur *quasi contractus*, & vim habent ex